

روزشمار جنگ

پنج‌شنبه

۹ دی ۱۳۶۱

۱۴ ربیع‌الاول ۱۴۰۳

۳۰ دسامبر ۱۹۸۲

۹۱

با گذشت حدود یک هفته از ابلاغ طرح عملیاتی کربلا ۱۱، قرارگاه‌های کربلا و نجف به یگان‌های تابعه در استان میسان عراق با هدف تصرف العماره و در پی آن برگزاری جلسات متعدد در مورد چگونگی اجرای مانور، امروز جلسه‌یی به منظور نهایی کردن طرح مانور با حضور فرماندهان سپاه در محل قرارگاه سپاه ۷ در تنگه‌ی ذلیجان برگزار شد. فرماندهان حاضر در این جلسه عبارت بودند از: غلامعلی رشید؛ (جانشین طرح و عملیات ستاد مرکز) حسن باقری؛ (مسئول اطلاعات و عملیات قرارگاه مرکزی خاتم (ص)) مجید بقایی؛ (فرمانده قرارگاه کربلا)، احمد غلامپور (معاون قرارگاه کربلا)، بشردوست (مسئول طرح و عملیات قرارگاه نجف)، محمدابراهیم همت (فرمانده سپاه ۱۱ قدر)، مرتضی قربانی (معاونت سپاه ۷ و فرمانده لشکر ۲۵ کربلا) و مرتضی صفاری (مسئول طرح و برنامه قرارگاه کربلا).*

در ابتدای جلسه، غلامعلی رشید جمع‌بندی نظرهای فرماندهان سپاه را تا این مقطع

چنین بیان کرد:

غلامعلی رشید

احمد کاظمی فرمانده لشکر ۸ نجف

محمدابراهیم همت فرمانده لشکر ۲۷

* در روزشمارهای پیش رو، اسامی و عناوین سازمانی افراد مسئول در عملیات والفجر مقدماتی تکرار خواهد شد؛ بنابراین برای پرهیز از تکرار، در ضمیمه‌ی این گزارش پست سازمانی و مسئولیت این افراد به ترتیب الفبا درج شده است.

«بعد از عملیات بیت‌المقدس ما برخورد کردیم به عمق هدف و نیروی پیاده‌ی ما بیش‌تر از ۲۰ الی ۲۵ کیلومتر بیش‌تر نمی‌تواند پیشروی کند و این مقدار هم به شرطی است که بعد از طی این مسافت به مواضع پدافندی خوبی برسند و گرنه مشکل خواهند داشت. مسئله‌ی دیگر این است که فاصله‌ی خط ما با دشمن در این منطقه حدود ۱۰ کیلومتر است و ضمناً عمق این جبهه بسیار زیاد است (حدود ۷۰ کیلومتر) و امکانات ما از نظر مکانیزه بسیار ضعیف است، در حالی که در این زمین، حداقل ۲ تیپ مکانیزه (برای سرعت دادن به پیشروی) مورد نیاز است. لذا، برادران ۲ تلاش عمده را در نظر بگیرید:

۱. پل غزیه و تأمین حلفائیه (به عنوان عمق هدف)
۲. غرب جاده‌ی آسفالت در قسمت شمالی هورالسناف و رودخانه‌ی دویرج (به عنوان تأمین جناح راست عملیات).»

با این مقدمه فرماندهان به بررسی نقاط قوت و ضعف اجرای یک مرحله‌ی یا دو مرحله‌ی مانور عملیات پرداختند، تعدادی از فرماندهان از جمله مرتضی قربانی؛ مجید بقایی؛ حبیب‌اللهی (مسئول طرح و برنامه‌ی سپاه سوم) و حسین خرازی (فرمانده سپاه سوم) با صراحت از اجرای دو مرحله‌ی عملیات دفاع کردند و دلایلی را برای آن برشمردند.

استدلال این فرماندهان در دفاع از اجرای انجام عملیات در دو مرحله چنین بود:

۱. به دلیل محدودیت توان نیروهای خودی در پیشروی به عمق منطقه‌ی دشمن، احتمال موفقیت در عملیات بیش‌تر خواهد بود.
۲. بعد از اجرای عملیات در مرحله‌ی اول، امکان بهره‌برداری از جاده‌های متعدد، به منزله‌ی عقبه‌ی نزدیک عملیات فراهم خواهد شد.
۳. در عملیات دو مرحله‌ی امکان بهره‌برداری از فرماندهی متمرکز، نیروها و امکانات بیش‌تر خواهد بود.

ضمن آن‌که به دلیل وجود موانع متعدد، عملاً امکان حرکت سریع در عمق منطقه‌ی عملیات و اجرای عملیات در یک مرحله چندان فراهم نیست.

البته، تعدادی از این فرماندهان برای عملیات یک مرحله‌ی نیز برتری‌هایی قائل بودند، اما به دلیل مشکلاتی از جمله عمق زیاد منطقه‌ی عملیات؛ محدودیت نیرو و وجود موانع بسیار، اجرای آن را عملی نمی‌دانستند.

شماری از فرماندهان از جمله غلامعلی رشید، حسن باقری، و مرتضی صفاری با بیان دلایلی از اجرای عملیات در یک مرحله دفاع کردند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بود از:

۱. دستیابی سریع نیروهای خودی به عقبه و قرارگاه‌های تیپ و توپخانه‌های دشمن.
۲. استفاده از اصل غافل‌گیری.
۳. تضمین بیش‌تر برای گرفتن سرپل غزیه (چون عراق به محض آگاه شدن از مسیر

عملیات، پل غزیه را مستحکم و یا منفجر خواهد کرد).

۴. به هم خوردن تمرکز دشمن در هدایت نیروهای خود.

۵. کاهش تلفات خودی به دلیل بر هم خوردن سیستم فرماندهی دشمن.

علاوه بر ذکر محاسن هر کدام از طرح‌ها (یک مرحله‌یی و دو مرحله‌یی) فرماندهان به معایب آن‌ها نیز توجه داشتند و تعدادی از فرماندهان در کنار دفاع از طرح مانور مورد نظر خود، ایرادها و محدودیت‌های آن را نیز بیان کردند.

از جمله غلامعلی رشید پیشنهاد خود را برای جبران ضعف توان نیروهای خودی برای حرکت در عمق دشمن مطرح کرد و گفت: «ما می‌خواهیم در این عملیات با رعایت اصل غافل‌گیری عمل کنیم و در [عملیات] دو مرحله‌[یی] غافل‌گیری نیست.» وی این اقدامات را برای حل مشکل پیشنهاد داد:

۱. استفاده از تکرورهای موتورسوار برای رسیدن (سریع) به قرارگاه‌های لشکری و مقر توپ‌خانه‌ی دشمن.

۲. استفاده از نیروی مکانیزه به شکل تمرکزی برای رسیدن سریع به عمق منطقه.

۳. استفاده از نیروی مخصوص و شهادت‌طلب.

۴. استفاده از هور (که می‌توان حدود ۶۰۰ نفر را به صورت تعجیلی از آن عبور داد).

۵. انجام اقدامات توجیهی بیش‌تر با گردان‌ها و توسط فرماندهان رده‌های بالا.»

حسن باقری نیز در دفاع از اجرای انجام عملیات در یک مرحله گفت:

«اگر حمله‌ی اول را قوی انجام بدهیم، دشمن گیج شده و خیلی از نواقص جزئی ما پوشانده می‌شود و اگر حمله‌ی اول را ضعیف گرفتیم عراق بهتر از ما می‌تواند واحدهایش را هدایت کند. ما باید سعی کنیم فرماندهی دشمن را مختل کنیم. دشمن در عمق (منطقه) به خصوص در کنار غزیه سنگرهایی دارد که دفاعی نیست. اگر ما عقبه‌ی دشمن را تهدید کنیم، دیگر امکان حرکت عمده‌یی را ندارد. احتیاط‌های دشمن بین جاده‌های غزیه - فکه - غزیه - چزابه است و آن‌هایی که در غرب جاده (عمق منطقه) است، واحدهای اداری است و ما می‌توانیم با استفاده از زرهی به سرعت به عمق منطقه برویم.»

همت (فرمانده سپاه ۱۱ قدر نیز محاسن طرح یک

مرحله‌یی را این‌گونه برشمرد:

۱. عمل، توأم با غافل‌گیری است.

۲. تلفات خودی کم است.

۳. در طرح یک مرحله‌یی دو مرحله نهفته است.

حسن باقری

۴. در یک پیشروی سریع سیستم فرماندهی دشمن به هم می‌خورد.

۵. اگر به جاده‌ی آسفالت غزیه - هورالسناف برسیم دشمن دیگر توان مقابله نخواهد داشت.» وی در انتها تأکید کرد برای تضمین چنین اقدامی باید به نیروی مکانیزه متکی بود. با ادامه یافتن جلسه، اظهار نظر فرماندهان یگان‌ها از حمایت یک‌جانبه از عملیات یک یا دو مرحله‌ی به سمت بررسی و مقایسه‌ی این دو نوع عملیات سوق پیدا کرد. بنابراین، حاضران در ادامه بیشتر به مقایسه‌ی معایب و محاسن عملیات در یک یا دو مرحله پرداختند، چنان که مرتضی قربانی و مجید بقایی نیز مقایسه را مبنای سخن خود قرار دادند، اما این صف‌بندی همچنان در جلسه وجود داشت و تا حدی مانع دست یافتن جمع به یک نتیجه‌ی مشخص و واحد می‌شد. مثلاً احمد کاظمی صرفاً از اجرای عملیات یک مرحله‌ی دفاع می‌کرد. وی برتری‌های عملیات یک مرحله‌ی را چنین برشمرد:

«درست است که ما فاصله‌ی زیادی با خط دشمن داریم؛ زمان زیادی نیز نیاز داریم، اما برای انجام این کار [باید] تعداد خودرو (زرهی و...) در اختیار یک واحد مشخص قرار دهیم و این واحد پس از شروع عملیات برای حرکت (در عمق) آماده باشد. لذا، غیر ممکن است که ما دو مرحله‌ی عمل کنیم و بتوانیم از غزیه عبور کنیم. ما اگر شب اول تا هر جا که رفتیم، رفتیم و الاً دیگر نمی‌توانیم.»

اما طرف‌داران عملیات دو مرحله‌ی، با تأکید بر برتری داشتن عملیات یک مرحله‌ی نسبت به عملیات دو مرحله‌ی، به دلیل ضعف توان و نیرو، اجرای عملیات در یک مرحله را بعید می‌دانستند.

در نهایت با توجه به تکرار صحبت‌ها، محمدابراهیم همت غلامعلی رشید را که فرمانده ارشد حاضر در جلسه بود خطاب قرار داد و به جمع‌بندی نظرهای فرماندهان یگان‌ها پرداخت و گفت:

«کل بحث این است که ما به علت این‌که امکان عملیات را در دو مرحله نداریم، باید برنامه‌ی ریخته شود که اگر عملیات در یک مرحله موفق نشد جایی را به عنوان هدف تعیین کنیم که در آنجا بمانیم و در مرحله‌ی بعد عملیات را از آنجا ادامه دهیم.» حسین خرازی و تعدادی دیگر از فرماندهان جمع‌بندی همت را تأیید کردند. که نوعی توافق ضمنی حاضران در جلسه را نشان می‌داد.

پس از آن، غلامعلی رشید در مقام مسئول جلسه، در جمع‌بندی جلسه گفت: «جلسات (امروز)* مفید بود و اگر ادامه پیدا کند به یک راه‌حل می‌رسیم. کل برادرانی که می‌گویند یک مرحله عمل کنیم یا دو مرحله‌ی عمل کنیم هر دو یک چیز را می‌گویند.

* این جلسه که از ساعت ۱۱:۳۰ صبح آغاز شده بود، با رعایت دو نوبت تنفس برای اقامه‌ی نماز ظهر و عصر و صرف نهار و اقامه‌ی نماز مغرب تا ساعت ۱۹:۴۰ ادامه یافت.

در عملیات دو مرحله‌ی وقتی می‌گویند (در شب اول) تا یک‌جا برسیم و فردا شب (عملیات را) ادامه دهیم این خود یک مرحله است.

مرحله خیلی عظیم‌تر از این حرف‌ها است، به طوری که صدام با یک مرحله کل جنگ را انجام داد. ما در صحبت‌های مان باید به اصول جنگ معتقد باشیم و (از آن) تخطی نکنیم و گرنه خطا کرده‌ایم.»

وی در ادامه بر این موارد تأکید کرد:

۱. اصل غافل‌گیری را رعایت کنیم.

۲. [از] اصل سرعت عمل باید استفاده کنیم و رمز پیروزی ما در بیت‌المقدس رعایت همین اصل بود.

۳. اصل تمرکز قوا را در نظر بگیریم.

۴. برای قطع عقبه‌ی دشمن (خط لجستیک و...) طرح داشته باشیم.

۵. در طرح‌ریزی، اصل سادگی را رعایت کنیم تا یگان‌ها در حد تپ دچار سردرگمی نشوند.

۶. در کنار ۵ اصل بالا از اصل پوشش فریب استفاده کنیم (اگر این اصل را داشته باشیم از اصل غافل‌گیری بیش‌تر استفاده کرده‌ایم). و دشمن تلاش اصلی ما را متوجه نشود.

ضعف ما این است که راه را باز می‌کنیم و بعد می‌ایستیم که اگر این طور باشد که بایستیم و بعد حرکت کنیم این حداقل یک هفته طول می‌کشد.»

وی که می‌کوشید نظرهای مدافعان اجرای عملیات در یک و دو مرحله را به یک‌دیگر نزدیک کند، در پایان افزود: «چون فاصله‌ی بین مرحله‌ی اول و دوم زیاد نیست، مرحله حساب نمی‌شود و اگر کسی تضمین کند که ما بعد از گرفتن "جاپا"

حداکثر با فاصله‌ی ۱۱ ساعت حرکت را ادامه دهیم، احتمالاً این کار را انجام می‌دهیم.»

راوی قرارگاه خاتم^(ص) (تقی رضوانی) درباره‌ی نتیجه‌ی این گفت و گوها نوشته است.

«آنچه که از جلسه‌ی امروز برداشت شد، ولی به صراحت بیان نشد آن بود که عملیات در یک مرحله انجام خواهد شد. در جناح چپ، سپاه هفتم و در جناح راست، سپاه ۱۱ قدر به اجرای مأموریت خواهد پرداخت و سپاه سوم در احتیاط خواهد بود.^(۱)

در اقدامات نیروهای غیر قانونی در مناطق کردنشین شمال غرب و غرب کشور، عده‌ی شهید یا مجروح شدند و چند تن نیز به گروگان برده شدند. شماری از افراد حزب دمکرات نیز در درگیری با نیروهای خودی به هلاکت رسیدند.

۱. ساعت ۶ صبح، نیروهای حزب دمکرات با نفوذ به پیرانشهر به سمت مقر نیروهای

- سپاه تیراندازی کردند که با پاسخ متقابل نیروهای سپاه، مهاجمان مجبور به ترک شهر شدند. در این حادثه ۲ تن از نیروهای سپاه و یک کودک شهید شدند.^(۲)
۲. در روستای ازمرده در جنوب غربی بانه، نیروهای مسلح ضد انقلاب به پایگاه ژاندارمری حمله کردند و یک تن را به شهادت رساندند.^(۳)
۳. در روستای جعفرآباد مهاباد، بر اثر انفجار مین یک نفر از نیروهای خودی شهید و یک تن زخمی شد.^(۴)
۴. در محور نقده - پسوه در حوالی روستای کلوان، نیروهای خودی که متوجه عبور نیروهای حزب دمکرات شده بودند با آنان درگیر شدند و در نتیجه ۲ تن از افراد حزب به هلاکت رسیدند و بقیه گریختند.^(۵)
۵. در روستای ابراهیم‌آباد از توابع سنندج، افراد مسلح کومه‌له بر سر راه عده‌یی از مردم کمین گذاشته بودند که به غیر از ۲ نفر که گروگان گرفته شدند، بقیه موفق به فرار شدند. یکی از گروگان‌ها دانش‌آموز و دیگری عضو شورای ده بود.^(۶)
۶. در حوالی روستای کوله در جنوب دیواندره، نیروهای مسلح ضد انقلاب با بستن جاده و متوقف کردن خودروها، شناسنامه‌ی مسافران را اخذ کردند و از هر کسی که در انتخابات مجلس خبرگان شرکت کرده بود مبالغی را به عنوان جریمه گرفتند و سپس گریختند.^(۷)
۷. افراد حزب دمکرات جاده‌ی بوکان - میان‌دوآب را مسدود کردند و یک خاور را به هم‌راه راننده و کمک‌راننده* با خود بردند.^(۸)
- طبق اطلاعات لشکر ۲۸ کردستان، در آبادی بَلِکِه در ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی مهاباد، ۲ زندان حزب دمکرات کردستان و گروه کومه‌له وجود دارد که در هر کدام از زندان‌ها ۲۰ نفر از نیروهای خودی نگهداری می‌شوند.^(۹)
۸. دو نفر از اعضای نیروهای مسلح ضد انقلاب شامگاه امروز یک نارنجک را به مقر سپاه پاسداران سنندج پرتاب کردند که تلفات و خساراتی در پی نداشت.^(۱۰)

رادیو بی‌بی‌سی در یک مقاله‌ی رادیویی با استناد به بیانیه‌ی حزب دمکرات و اطلاعاتی که از آنان به دست آورده تحولات اخیر در مناطق درگیری بین نیروهای نظامی جمهوری اسلامی و مخالفان تجزیه‌طلب را بررسی کرده است. در این مقاله گزارش به گونه‌یی به برتری رو به افزایش نیروهای ایرانی در مناطق درگیری اشاره شده و چنین

آمده است: «چنین به نظر می‌رسد که علی‌رغم شرایط سخت زمستان در کردستان ایران، میان نیروهای دولتی و چریک‌های کرد درگیری ادامه دارد. بر مبنای گزارش‌های ضد و نقیضی که از این منطقه رسیده است. گزارش ذیل تهیه شده است:

بنا به گزارش‌های رادیو ایران و منابع کرد، طی چند هفته‌ی اخیر زدو خورد در کردستان ایران همچنان ادامه داشته است، اما کسب اطلاعات موثق از وضع این منطقه هنوز هم دشوار است. با آغاز فصل زمستان و ریزش برف سنگینی که کلیه‌ی ارتفاعات غرب ایران را پوشانده است، چریک‌های کرد نیز ظاهراً عملیات خود را تشدید کرده‌اند تا از موقعیت دشوار سربازان دولتی در استفاده از هلی‌کوپتر و اعزام نیروهای تقویتی بهره‌برداری کنند. دو روز پیش یکی از سخن‌گویان دفتر حزب دمکرات کردستان ایران در پاریس گفت که هم‌اکنون ابتکار عمل در دست کردهاست. به گفته‌ی وی طی هفته‌ی گذشته، نیروهای دولتی و چریک‌های کرد ۳ بار با یک‌دیگر زدو خورد کردند و طی این نبردها ۱۵۰ سرباز از جمله فرمانده سپاه پاسداران انقلاب شهر سنندج کشته شده‌اند.

سخن‌گوی حزب دمکرات کردستان همچنین گفت که نیروهای دولتی با استفاده از تانک، توپ‌خانه‌ی سنگین و هلی‌کوپترهای مجهز به توپ در چند ناحیه پیشروی کردند. از طرف دیگر، دولت ایران نیز به عملیات پاک‌سازی در دهکده‌های کردستان و به خصوص در امتداد محور بین شهرهای سنندج و کامیاران اشاره کرده است. در عین حال، طرف‌داران کومه‌له (گروه چپ‌گرای کرد) در بعضی شهرهای استان کردستان بازداشت شده‌اند. سپاه پاسداران اعلام کرده است که کلیه‌ی اعضای کادر سازمان مرکزی کومه‌له در تهران دست‌گیر شده و مقادیری اسلحه، مهمات و وسایل دستگاه‌های چاپ نیز توقیف شده است، اما کمیته‌ی مرکزی گروه کومه‌له می‌گوید که فقط برخی از اعضای کومه‌له دست‌گیر شده‌اند و به دولت پیشنهاد کرده است که در مقابل رهایی زندانیان این سازمان اسرای خود را آزاد نماید. از نبردهای چند هفته‌ی اخیر در کردستان چنین برمی‌آید که عملیات نیروهای دولتی علیه چریک‌های کرد که ۴ ماه پیش آغاز شد، در فصل زمستان کاملاً از شدت نیفتاده است. چنین به نظر می‌رسد که اخیراً هیچ یک از طرفین موفقیت قابل ملاحظه‌ی به دست نیآورده‌اند. نیروهای دولتی در شهرهای بزرگ و بسیاری از شهرهای کوچک و عمده مستقرند، اما از شواهد چنین برمی‌آید که کنترل دهکده‌ها گاه در دست چریک‌ها و گاه در دست نیروهای دولتی است.

دکتر عبدالرحمان قاسملو رهبر دمکرات کردستان ایران، ۳ هفته‌ی پیش اعلام کرد که طی حمله‌ی نیروهای دولتی، بیش از ۶ هزار نفر از سربازان دولتی کشته و ۸ هزار تن نیز زخمی شده‌اند، اما نشانه‌هایی در دست است حاکی از آن‌که احتمالاً تعداد تلفات نیروهای دولتی از چریک‌ها بیش‌تر بوده است، اما در عین حال، طی این عملیات‌ها

چریک‌ها اجباراً در موقعیت دفاعی قرار گرفته‌اند. همچنین، بر اساس برخی گزارش‌ها، نیروهای دولتی در حملات خود از کردهایی استفاده می‌کنند که این ناحیه را به خوبی می‌شناسند و همین امر چریک‌های ضد دولتی را دچار مشکلاتی ساخته است.^(۱۱)

۹۴

در آبادان، یک خانه‌ی تیمی متعلق به یکی از هواداران فعال سازمان مجاهدین خلق کشف شد و ۲ نفر دست‌گیر شدند. از این خانه مقادیری نارنجک، فشنگ، موشک‌انداز آر.پی.جی. ۷ و اسناد و مدارک سازمانی به دست آمد.^(۱۲)

در هشتپیر طواش نیز نیروهای سپاه در عملیاتی موفق به کشف یک خانه‌ی تیمی دیگر سازمان مجاهدین خلق شدند. از نتایج عملیات گزارشی مخابره نشده است.^(۱۳)

۹۵

در جلسه‌ی امروز مجلس شورای اسلامی کلیات طرح "حمایت از حرکت‌های اسلامی و نهضت‌های آزادی‌بخش" که در کمیسیون‌های امور خارجه، ارشاد و امور دفاعی به تصویب رسیده بود، در صحن علنی مجلس به رأی گذاشته شد و نمایندگان با اکثریت قاطع به آن رأی مثبت دادند.

شاه‌چراغی نماینده‌ی سمنان و ممبر کمیسیون امور خارجه، درباره‌ی سابقه و ابعاد گوناگون این طرح گفت: «پس از پیروزی انقلاب، یک هیجانی در میان مردم ما و مسئولین به وجود آمده بود برای حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش که در گوشه و کنار دنیا مبارزه می‌کنند، به خصوص برای حمایت از حرکت‌های اسلامی که در منطقه و در سرزمین‌های اسلامی وجود داشت. این عشق و علاقه باعث شده بود که نهادهای مختلف، ارگان‌های مختلف و حتی گاهی بعضی از شخصیت‌های روحانی و غیر روحانی به این فکر بیفتند که در این زمینه اقداماتی را انجام بدهند و عمل بکنند. در نتیجه، باعث شده بود که یک ناهماهنگی در کلیه‌ی این کارها به وجود بیاید و احیاناً گاهی اختلالاتی در وضع سیاست خارجی ما به وجود بیاید. اعمالی صورت بگیرد، کارهایی صورت بگیرد که با سیاست کلی دولت جمهوری اسلامی در تضاد بود.

کمیسیون خارجه‌ی مجلس شورای اسلامی با توجه به اطلاعاتی که در این زمینه به دستش می‌رسید و همچنین کمیسیون امور دفاعی، یعنی اعضای این دو کمیسیون، به این فکر افتادند که جلسه‌ی را مشترکاً تشکیل بدهند و در این جلسه با دعوت از مسئولینی که دست‌اندرکار این امور هستند، این مسئله را بررسی کنند. نتیجه‌ی این جلسه‌ی مشترک کمیسیون امور دفاعی و امور خارجه طرح شد که این طرح در

خدمت برادران هست. در این پیش‌نویس، شورایی پیش‌بینی شده بود از وزیر امور خارجه؛ وزیر ارشاد؛ فرمانده کل سپاه پاسداران؛ مسئول امنیت، یعنی مسئول آن سازمان و تشکیلات امنیتی که در کشور به وجود می‌آید و هنوز به وجود نیامده است و مدیرعامل صدا و سیمای جمهوری اسلامی. علت این‌که این چند نفر و این نهادها را در تصمیم‌گیری در این باره سهم دانسته بودند، یکی ارتباط کار نهضت‌های آزادی‌بخش با سیاست خارجی بود و یکی ارتباطی که این بار، امور تبلیغاتی داشت و رابطه‌یی که با رسانه‌های گروهی داشت و آموزش‌هایی که در این زمینه باید داده می‌شد و احیاناً آموزش‌های نظامی که لازم بود. مدتی از ارائه‌ی این پیش‌نویس گذشت تا این طرح به کمیسیون امور خارجه به عنوان کمیسیون اصلی آمد و کمیسیون امور دفاعی و کمیسیون ارشاد اسلامی. پیش‌نویسی که تهیه شده بود در کمیسیون امور دفاعی مورد بحث قرار گرفته بود و با اصلاحات جزئی همان تصویب شد.

به نظر اعضای کمیسیون امور خارجه‌ی مجلس شورای اسلامی نهضت‌های آزادی‌بخش و حرکت‌های اسلامی از دو بُعد اصلی و اساسی برخوردارند: بُعد سیاسی؛ بُعد تبلیغاتی. به همین خاطر، چون بُعد سیاسی مهمی در این کار وجود داشت، مجلس مسئول را وزیر امور خارجه دانست و دخالت مستقیم دولت در این کار و به لحاظ ارتباطش با کار تبلیغاتی، وزارت ارشاد را از طرف دولت در این جریان سهم دانست. منتها برای این‌که از جهت شرعی و دینی و به لحاظ نفوذی که شخص امام و رهبری انقلاب در میان امت‌های مختلف و محرومین و مستضعفان دارد، نماینده‌ی امام را هم جزء شورا دانست و به این نتیجه رسید که کافی است یک شورایی متشکل از وزیر خارجه، وزیر ارشاد، و نماینده‌ی مقام رهبری تشکیل بشود. منتها، چون این‌ها احتیاج به بودجه دارند، صرف بودجه می‌کنند و به طور کلی کار یک کار سیاسی است و مربوط به امور سیاسی می‌شود، این شورا زیر نظر نخست‌وزیر باشد و نخست‌وزیر در برابر مجلس مسئول باشد. فکر اساسی که من در این‌جا باید عرض بکنم این است که فلسفه و اساس کار در کمیسیون خارجه این بود که باید مسئله‌ی نهضت‌های آزادی‌بخش که به اشکال مختلف و گوناگونی در طول سه چهار سال گذشته عمل می‌شد و روی آن کار می‌شده است و در گوشه و کنار دنیا هم انعکاساتی داشته است، به یک سامانی برسد.»

بعد از سخنان موافقان و مخالفان، آقای هاشمی رفسنجانی رئیس مجلس، در حمایت از این طرح و لزوم اجرایی شدن و حساسیت‌های سیاسی آن توضیحاتی داد. وی گفت: «کل مطلب را آقایان قبول دارند. صحبت بر سر یک چیزهایی بود که حالا من اشاره می‌کنم. اگر قانون اساسی هم نبود، ما به عنوان یک وظیفه‌ی اسلامی نمی‌توانستیم در

مسائلی مثل فلسطین، لبنان - که اگر بنا باشد اسرائیلی‌ها اشغال‌شان را در آنجا ادامه بدهند؛ افغانستان که حالا کفر بر آن حاکم است - کشوری که اکثریت نزدیک به تمام آن مسلمان‌اند و حالا در دست کفار است، [بی‌تفاوت باشیم] عراق که این طور مسلمان‌ها را آواره کرده است و این وضع را می‌بینید، دارد. این‌ها از لحاظ اسلامی، از لحاظ انسانی جاهایی مثل افریقای جنوبی [تسلط دارند] که حتی ابرقدرت‌ها هم شرم دارند که از دولت‌شان حمایت کنند که چند میلیون سفیدپوست بر بیش از بیست میلیون سیاه‌پوست آن طور دارند ظالمانه حکومت می‌کنند. ما که نمی‌توانیم در مقابل این‌گونه مسائل از لحاظ اسلامی بی‌تفاوت باشیم. پس اگر قانون اساسی هم نبود، قانون اساسی برای ما اسلام است که به همین دلیل روی قانون اساسی رفته است. تا این‌جا هم من فکر نمی‌کنم دوستان ما بحثی داشته باشند. می‌رویم سر این‌که حالا موقعش هست یا نه؛ یا این طرح کامل است یا نیست؟ آقایان بیشتر بحث‌های‌شان این است. اگر این را قبول داریم، آیا ببینیم بدون قانون می‌توانیم این کار را بکنیم یا نه؟ خوب، شما در مجلس هستید، می‌دانید هیچ کاری در کشور بدون قانون نباید بشود. باید پول داد؛ باید نیرو خرج کرد؛ باید مسافرت کرد؛ باید گذرنامه داد؛ باید منزل داد؛ باید ماوا داد؛ همه‌ی این‌ها قانون لازم دارد. بعد از انقلاب در همان ماه‌های اول، ما حمایت‌مان را از فلسطینی‌ها اعلام کردیم؛ از مسلمان‌های داخل عراق که تحت فشارند اعلام کردیم؛ از حرکت‌های اسلامی خالص افغانستان اعلام کردیم و می‌دانید همین حالا هم کمک می‌کنیم. بنابراین، این دارد بی‌قانون انجام می‌شود، ما راضی نباشیم که کاری که داریم می‌کنیم و پول بیت‌المال را بابت آن خرج می‌کنیم، بدون قانون کاری انجام بدهیم. این شش ماهی که می‌فرمایید تأخیر نیفتد یا آقای نوروزی که می‌فرمایند فصلش حالا نیست، شما می‌توانید به فلسطین کمک نکنید؟ اصلاً ما اجازه داریم شرعاً کمک نکنیم؟ این مردم، یک میلیون و نیم افغانی که این‌جا آمده‌اند، با این وضعی که گرفتار شده‌اند، ما می‌توانیم به آن‌ها کمک نکنیم؟ خوب یک قانونی بگذاریم مسئول این کمک را معین کنیم؛ بودجه‌اش را معین کنیم؛ روالش را معین کنیم؛ خط مشی‌اش را معین کنیم؛ بدانیم چه کسی دارد کار می‌کند و چرا دارد کار می‌کند؟ یک بحث دیگر آقایان داشتند که چرا اصلاً این در مجلس مطرح بشود؟ دنیا خیال می‌کند ما در امور داخلی‌اش می‌خواهیم دخالت کنیم، اتفاقاً همین مسئله‌ی مبهم ضرورتی بود که ما این را در مجلس مطرح کنیم. ما مسئله‌ی صدور انقلاب را مطرح کردیم. مسئله‌ی حمایت از نهضت‌ها در قانون‌مان هست و همه‌ی کشورها می‌دانند، (حمایت از مستضعفان) یک چیز مبهمی درست کردند در دنیا که دولت جمهوری اسلامی ایران می‌خواهد تروریست صادر بکند؛ می‌خواهد در کار دیگران دخالت بکند و حتی بعضی از آقایان می‌گفتند جلسه‌ی

سری داشته باشیم. اگر سرّی همین حرف‌هایی را که حالا داریم می‌زنیم، می‌زدیم. فردا بلندگوهای دنیا می‌گفتند، نشستند، چه برنامه‌هایی ریختند که دنیا را خراب کنند و از این حرف‌ها. حالا بگذارید همه بفهمند ما داریم چه می‌گوییم. در قانون اساسی ما با صراحت آمده است در امور داخلی آن‌ها دخالت نمی‌کنیم. حمایت هم این‌جا مشخص نشده است، حمایت مسلحانه، حمایت مالی یا حمایت تبلیغی، هیچ چیزی مشخص نشده است. این بسته بر شرایط است. اگر در اسرائیل آدم بخواهد دخالت بکند، البته به مسلمان‌های داخلی اسرائیل باید اسلحه داد. یک جایی هست باید رادیو کمک‌شان کند؛ یک جایی فقط باید پول بدهیم؛ یک جایی باید برای فراری‌های‌شان ماوی بدهیم؛ یک جا باید به روزنامه‌مان اجازه بدهیم از آن‌ها تبلیغ بکنند. شیوه‌های‌شان فرق می‌کند و آن‌ها شورا نشسته است آن‌جا شیوه‌ها را تعیین می‌کند و با حساب مشخص می‌کند ما را از این مخمصه‌ی موجود درمی‌آورد. الآن شرایطی است که هر کس را می‌خواهند با ما بد کنند، می‌گویند این‌ها می‌خواهند تروریست صادر بکنند، این‌ها می‌خواهند پاسدار تربیت کنند برای شما بفرستند و قانون اساسی‌شان این را می‌گوید. این قانونی که شما می‌گذارید، هم حدود را مشخص می‌کند و هم زبان ما را روشن می‌کند و هم دشمن را خلع سلاح می‌کند. یکی از کارهای لازم بود که بیاید در این مجلس، از تربیون هم بحث بشود و همه بفهمند که ما می‌خواهیم چه بکنیم و چون ما نمی‌خواهیم کاری به عنوان دخالت در امور دیگران بکنیم. البته عرض کردم مثل اسرائیل و این‌ها، آن‌ها حساب دیگری دارند که وضع‌شان روشن است.»^(۱۴)

۹۶

نماینده‌ی کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ ضمن تأیید اسارت مردم غیر نظامی ایران به دست نیروهای عراقی، به عراق پیشنهاد داده است تا اسرای غیر نظامی ایرانی بازگردانده شوند.

به گزارش روزنامه‌ی کیهان، نمایندگی کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ در تهران ضمن ارسال یادداشتی به وزارت خارجه اعلام کرد: «تعداد ۷۴ نفر ایرانی که اسارت‌شان قبلاً توسط عراق به اطلاع مقامات دولت ایران رسیده است همگی از نظر کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ غیر نظامی به حساب می‌آیند. نمایندگی صلیب سرخ در تهران ضمن ابراز هم‌دردی با مقامات ایرانی، در مورد سرنوشت آن دسته از غیر نظامیان که در سنین کهولت هستند اعلام کرده که نظر به اهمیت بشردوستانه‌ی این مسئله، نمایندگی صلیب سرخ در بغداد در این مورد با مقامات عراقی مذاکره و پیشنهاد کرده است که اسرای غیر نظامی ایران به وطن بازگردانده شوند.»^(۱۵)

با انتشار خبر سفر احمد طالب ابراهیمی وزیر امور خارجه‌ی الجزایر به ایران، محافل خبری درباره‌ی علت و اهداف این سفر به رایزنی پرداختند. خبرگزاری جمهوری اسلامی در نگاهی گذرا به ۴ منبع خبری، اعلام کرد:

«یونایتدپرس به نقل از مقامات رسمی در الجزایر گزارش داد: "احمد طالب ابراهیمی وزیر امور خارجه‌ی الجزایر یک‌شنبه‌ی هفته‌ی آینده (۱۲ دی‌ماه) به منظور میانجی‌گری در جنگ عراق و ایران برای دومین بار به تهران سفر می‌کند. فهد در دیدار اخیرش از الجزایر مقامات این کشور را ترغیب کرد تا طرفین درگیر در جنگ را به پای میز مذاکره بکشاند. وزیر خارجه‌ی الجزایر مردادماه گذشته به ایران و سپس به عراق سفر کرد، لیکن هیچ‌گونه نتیجه‌یی از این سفر نیاورد." خبرگزاری کویت گزارش داد: "طالب ابراهیمی وزیر امور خارجی الجزایر روز یک‌شنبه‌ی آینده در جریان یک اقدام جدید برای پایان بخشیدن به جنگ ۲۸ ماهه‌ی خلیج به ایران سفر خواهد کرد." همچنین خبرگزاری آلمان غربی به نقل از مقامات الجزایر در منامه گزارش داد: "ابراهیمی در این سفر پیشنهاد توافق ایران و عراق بر سر آتش‌بس پیش از مذاکرات مشترک با نظارت یک کشور ثالث را به همراه دارد." رویتر نیز در گزارشی به نقل از یک دیپلمات الجزایر در تونس خاطرنشان ساخت که این دیدار ظاهراً به تقاضای کشورهای عرب مایل به خاتمه‌ی جنگ بین ایران و عراق صورت می‌پذیرد. این خبرگزاری نیز سفر ماه گذشته‌ی فهد شاه عربستان به الجزایر را مرتبط با این اقدام تلقی کرده است و می‌نویسد: "کشورهای حوزه‌ی خلیج نیز که از عراق حمایت کرده‌اند نگران گسترش جنگ در این منطقه هستند" به گزارش خبرگزاری آلمان غربی، وزیر امور خارجه‌ی الجزایر، پس از دیدار با ایران به عراق خواهد رفت. از سوی دیگر به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی از الجزایر، خبرگزاری رسمی الجزایر هدف از این سفر را گفت و گوی وزرای خارجه‌ی دو کشور در مورد روابط فی ما بین و مسائل مورد علاقه‌ی دو طرف و اوضاع بین‌المللی گزارش کرده است.»^(۱۶)

محمد اسحاق امام‌جمعه و یکی از اعضای انجمن حمایت از انقلاب اسلامی در سریلانکا که به همراه چند تن از مبارزان این کشور برای شرکت در کنگره‌ی جهانی ائمه‌ی جمعه و جماعات به تهران سفر کرده است، در مصاحبه با خبرگزاری جمهوری اسلامی درباره‌ی تأثیرات پیروزی ایران در عملیات بیت‌المقدس (آزادسازی خرمشهر) در نگاه مسئولان سریلانکا به انجمن حمایت از انقلاب اسلامی و چگونگی نفوذ عراق در ساختار

سیاسی این کشور مطالبی را بیان کرد. وی با اشاره به بازتاب پیروزی‌های رزمندگان اسلام در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل و اثر آن بر روی مقامات مسئول این کشور گفت: «تا قبل از آزادی خرمشهر، مسئولین سریلانکا با انجمن حمایت از انقلاب اسلامی ایران روابط خوبی نداشتند، ولی بعد از پیروزی‌های چشمگیر ایران در جنگ، مسئولین کشور سعی می‌کنند با این انجمن هم‌کاری نزدیک داشته باشند. همچنین، مطبوعات این کشور که تا قبل از پیروزی‌های ایران اخبار خود را به نفع رژیم صدام می‌نوشتند، بعد از هر پیروزی که نصیب ایران می‌شود حقایق را بیش‌تر می‌نویسند.» وی سپس با اشاره به تبلیغات حکومت عراق در سریلانکا گفت: «رژیم بعثی عراق در این کشور شهرکی به نام شهرک صدام تأسیس کرده و در آن مسجد و مدرسه درست کرده است. همچنین، رؤسای شرکت‌ها، مؤسسات و احزاب هرگونه احتیاجی داشته باشند از طرف عراق تأمین می‌شود و کسانی که از این کمک‌ها بهره‌مند می‌شوند، در قبال، پیروزی‌های ایران یا عکس‌العمل نشان نمی‌دهند یا این‌که در مقابل ایران جبهه می‌گیرند.»

وی افزود: «عراقی‌ها در سریلانکا آن‌قدر نفوذ کرده‌اند که حتی رئیس پارلمان این کشور، رئیس انجمن دوستی عراق و سریلانکا است. در این کشور عربستان نیز فعالیت زیادی دارد و انجمن مسلمانان زیر نظر این کشور اداره می‌شود و طبعاً تمایل زیادی به امریکا دارد.»^(۱۷)

ضمیمه‌ی گزارش ۹۱

ردیف	نام خانوادگی، نام	عناوین
۱	اسحاقی، علی	مسئول جنگ‌های الکترونیکی (جنگال) قرارگاه خاتم ^(ص)
۲	باقری، حسن	مسئول اطلاعات عملیات قرارگاه مرکزی خاتم ^(ص) و عضو تیم طرح‌ریزی عملیات
۳	باقری، محمد	مسئول اطلاعات قرارگاه کربلا بود. پس از شهادت حسن باقری در ۹ دی ۱۳۶۱ با حفظ سمت مسئولیت اطلاعات قرارگاه خاتم ^(ص) نیز به وی واگذار شد.
۴	بشردوست، غلامحسین	طرح و عملیات قرارگاه نجف
۵	بقایی، مجید	فرمانده قرارگاه کربلا
۶	پالاش	مسئول اطلاعات عملیات قرارگاه نجف
۷	جعفری، عزیز	فرمانده قرارگاه نجف سپاه

ردیف	نام خانوادگی، نام	عناوین
۸	چراغی، محمد	معاونت سپاه ۱۱ قدر
۹	حبیب‌اللهی، رضا	مسئول عملیات سپاه و طرح و برنامه‌ی سپاه سوم
۱۰	حسینی سعدی، حسین	فرمانده قرارگاه مقدم نزاچا در جنوب
۱۱	خرازی، حسین	فرمانده سپاه سوم صاحب‌الزمان (عج)
۱۲	دژکام	فرمانده قرارگاه نجف ارتش
۱۳	صفوی، یحیی (رحیم)	مسئول طرح و عملیات ستاد مرکزی سپاه و عضو تیم طرح‌ریزی عملیات
۱۴	رشید، غلامعلی	جانشین مسئول طرح و عملیات مرکز و عضو تیم طرح‌ریزی عملیات در حین عملیات، فرمانده قرارگاه مرکزی کربلا پس از شهادت بقایی و باقری
۱۵	رضایی، محسن	فرمانده کل سپاه یاسداران
۱۶	رضوانی، تقی	راوی قرارگاه خاتم‌الانبیا (ص)
۱۷	رفیق‌دوست، محسن	وزیر سپاه یاسداران
۱۸	رمضانی، حمید	مسئول اطلاعات تیپ ۴۳ نور و هورالهوریزه
۱۹	رئوفی، عبدالمجید	فرمانده لشکر ۷ ولعصر (عج)
۲۰	زین‌العابدین، مهدی	فرمانده لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب (ع)
۲۱	سلیمانی، قاسم	فرمانده لشکر ۴۱ ثارالله
۲۲	سرهنگ شاهان	عضو تیم طرح‌ریزی عملیات (از سوی ارتش)
۲۳	شمخانی، علی	قائم‌مقام فرماندهی کل سپاه
۲۴	صفار، مرتضی	مسئول طرح و عملیات قرارگاه کربلا
۲۵	صیاد شیرازی، علی	فرمانده نیروی زمینی ارتش
۲۶	علیزاده	مسئول نیروی دریایی سپاه
۲۷	غلامپور، احمد	معاون قرارگاه کربلا
۲۸	قربانی، مرتضی	فرمانده لشکر ۲۵ کربلا
۲۹	قلاوند	عضو اطلاعات عملیات قرارگاه نجف
۳۰	کاظمی، احمد	فرمانده سپاه هفتم و لشکر ۸ نجف
۳۱	کاظمی، اصغر	_____
۳۲	کیانی، مهدی	فرمانده لشکر قدس
۳۳	لطفی، سیروس	فرمانده لشکر ۱۶ زرهی
۳۴	محمدزاده	_____
۳۵	مفید، عبدالحسین	مسئول اطلاعات نیروی زمینی ارتش
۳۶	موسوی قویدل، سیداحمد	مسئول عملیات نیروی زمینی ارتش
۳۷	مؤمنیان	عضو طرح و عملیات قرارگاه کربلا
۳۸	هاشمی، علی	فرمانده سپاه سوسنگرد و تیپ ۴۳ نور
۳۹	همت، محمدابراهیم	فرمانده سپاه ۱۱ قدر و فرمانده لشکر ۲۷

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۱/۱۰/۹

۱. سند شماره ۱۶۴/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه‌ی ثبت جنگ راوی قرارگاه کربلا در عملیات والفجر مقدماتی (داود رنجبر و تقی رضوانی)، ۱۳۶۱/۹/۱۴ تا ۱۳۶۱/۱۰/۱۱، صص ۱۶۴ تا ۱۹۵.
۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه‌ی گزارش‌های ویژه، شماره ۲۸۶، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰، ص ۶، ارومیه - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۱۰/۱۹ و - سند شماره ۳۴۹۷۴۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه بعث (فرماندهی) به قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) (فرماندهی)، ۱۳۶۱/۱۰/۲۶، صص ۳ - ۱.
۳. سند شماره ۷۹۸۴۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش وضعیت روزانه، از سماجا ۳ (مرکز فرماندهی) به نزاجا (معاونت عملیات و اطلاعات) مد عملیات، شماره ۲۸۶، ۱۳۶۱/۱۰/۱۲، ص ۱.
۴. سند شماره ۷۹۸۱۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش وضعیت روزانه، از سماجا ۳ (مرکز فرماندهی) به نزاجا (معاونت عملیات و اطلاعات) مد عملیات، شماره ۲۸۴، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰، ص ۱.
۵. سند شماره ۳۴۹۷۱۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه بعثت به قرارگاه حمزه، شماره ۱۴۹، ۱۳۶۱/۱۰/۱۴، سند تک‌برگی؛ و - سند شماره ۳۹۵۹۷۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) (فرماندهی) به ستاد مرکزی سپاه پاسداران (مرکز فرماندهی)، ۱۳۶۱/۱۰/۱۹، سند تک‌برگی؛ و - سند شماره ۰۸۸۹۹۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: بولتن اطلاعاتی هفتگی؛ از ستاد مرکزی سپاه پاسداران (طرح و برنامه عملیات) اطلاعات عملیات به قائم‌مقام کل سپاه، شماره ۵۲، ۱۳۶۱/۱۰/۲۶، ص ۳.
۶. سند شماره ۱۸۸۳۶۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از استانداری کردستان به فرمانداری سنندج، ۱۳۶۱/۱۰/۲۱، سند تک‌برگی.
۷. سند شماره ۳۴۶۹۵۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از لشکر ۲۸ (رکن ۲) به فرمانده ناحیه ۴ (رکن ۲) فرمانده سپاه پاسداران کردستان (اطلاعات)، شماره ۶۶۶، ۱۳۶۱/۱۰/۱۴، سند تک‌برگی.
۸. مآخذ ۵، بخش دوم.
۹. سند شماره ۳۰۲۰۰۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش وضعیت روزانه، از لشکر ۲۸ (رکن ۲) به استانداری استان کردستان (مشاور سیاسی نظامی)، شماره ۲۸۳، ۱۳۶۱/۱۰/۹، سند تک‌برگی.
۱۰. سند شماره ۳۴۶۸۲۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از شهربانی کردستان به استاندار استان کردستان، شماره ۵۸۷۹، ۱۳۶۱/۱۰/۱۴، سند تک‌برگی.
۱۱. مآخذ ۲، بخش اول، ص ۱۶، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۱۰/۹.
۱۲. سند شماره ۱۰۳۸۳۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: بولتن گزارش روزانه، مرکز فرماندهی سپاه پاسداران، شماره ۲۲۲، ۱۳۶۱/۱۰/۲۸، ص ۱.
۱۳. سند شماره ۱۰۴۷۹۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: بولتن گزارش روزانه، مرکز فرماندهی سپاه پاسداران، شماره ۲۱۳، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰، ص ۱.
۱۴. اداره کل تندنویسی مجلس شورای اسلامی، روزنامه‌ی رسمی، مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، جلسه ۳۹۹، ۱۳۶۱/۱۰/۹، صص ۲۰ و ۲۵.
۱۵. روزنامه‌ی کیهان، ۱۳۶۱/۱۰/۹، ص ۲.
۱۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه‌ی گزارش‌های ویژه، شماره ۲۸۷، ۱۳۶۱/۱۰/۱۱، ص ۲، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰.
۱۷. همان، ص ۳، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰.
۱۸. سند شماره ۱۰۰۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: صص ۵ - ۱.